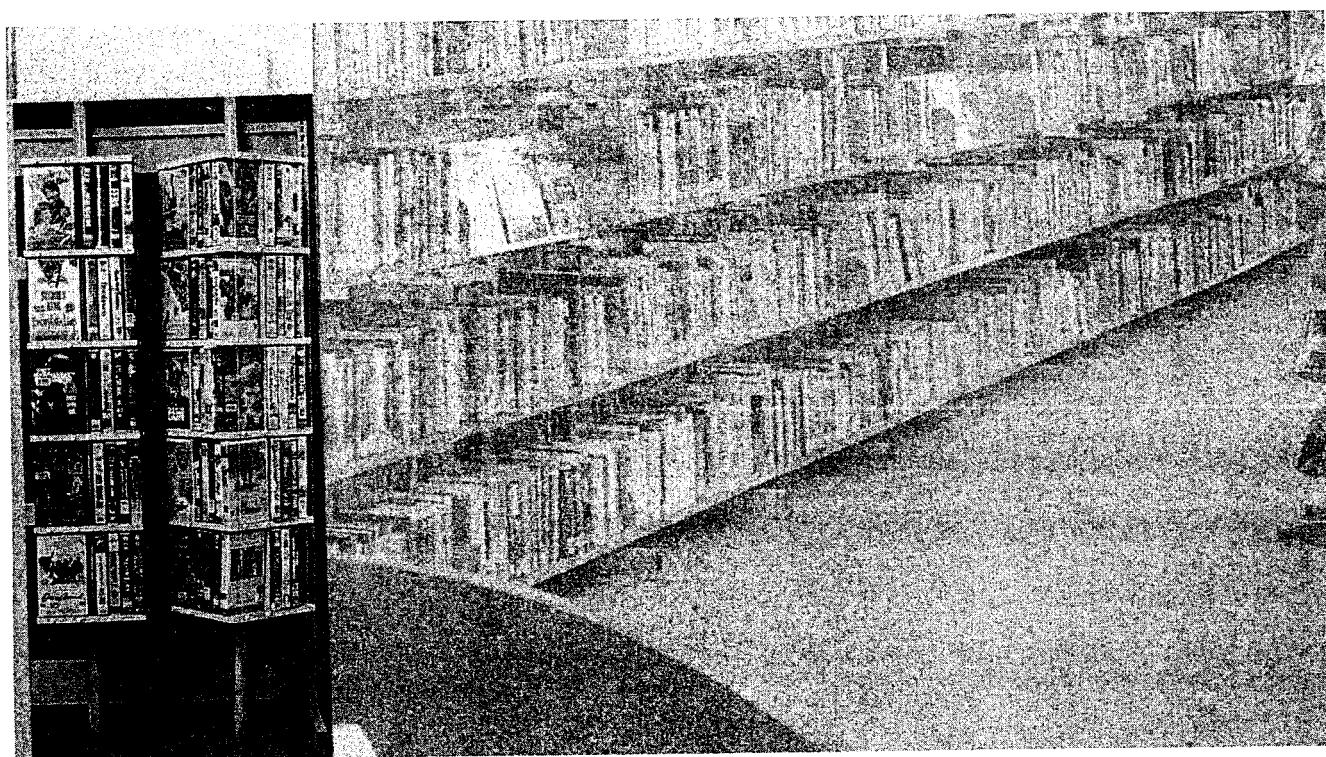

عبدالله نجفی
مدیرکل پژوهشی کتابخانه ملی

کتابخانه ملی ترکیه*

مقدمه

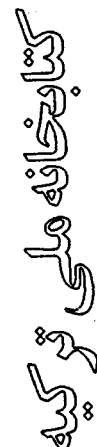
فرهنگها و زبانهای مختلف در این سرزمین است. نقش اشعار زیبای فارسی بر سردر ورودی بسیاری از بناهای باستانی دوران امپراطوری عثمانی هر بیننده فارسی زبان را بر خود جلب می‌کند. وجود بسیاری از کتب فارسی در کتابخانه‌ها دل‌کندن را دشوار می‌سازد، و در یک جمله، آسیای صغیر به ویژه استانبول موزه گسترده‌ای از تمدن و فرهنگ گذشته و حال است.

در کنار آثار باستانی، فرهنگ و تمدن گذشته این سرزمین در محمل‌های مکتوب از جلوه‌های دیگر این موزه بی‌در و دیوار است کتابخانه‌های فراوانی از دوره امپراتور عثمانی بر جای مانده است. در سال ۱۴۷۰ میلادی اولین کتابخانه دانشگاهی توسط محمد سوم امپراتوری عثمانی بنا گردید. کتابخانه حمام در شهر سیده در زمان خود منحصر به فرد بوده

آسیای صغیر از قرن‌ها پیش محل تلاقی فرهنگ‌ها بوده است. جاده ابریشم غربی‌ترین نقطه این کشور را به سرزمین چین متصل می‌ساخت و از نظر جغرافیایی استانبول نقطه ارتباط شرق و غرب و خاورمیانه و شمال آفریقا به حساب می‌آمد.

تمدنهای زیادی در آسیای صغیر شکوفا شده‌اند که از جمله می‌توان فنیقی‌ها، هیتی‌ها، ایونی‌ها، رومیها و بیزانسی‌ها را نام برد که هر کدام تجربه‌ها و یافته‌های خود را در قالب آثار مکتوب و غیرمکتوب بر جای نهاده‌اند.

با استقرار ترکها در آناتولی در سال ۱۰۷۱ میلادی مدنیت شرق و غرب درهم آمیخت و نقطه حائز اهمیت اینکه اغلب آثار قبل از ترکها علی‌رغم گذشت بیش از ۹۰۰ سال کماکان بر جای مانده است. به طوری که این آثار گواه مستندی بر وجود

اهم وظایف این بخش به قرار زیر است:

- ایجاد ارتباط با سازمانهای مختلف داخل کشور جهت جلب همکاری و ارائه خدمات به آنان؛

- ایجاد ارتباط میان استفاده‌کنندگان اعم از حضوری،
مکاتبه‌ای یا از طریق کامپیوتر و بهره‌مندی از نظرها و
حمایت‌های آنان برای اصلاح و توسعه کتابخانه؛
- سازمندی و انجام فعالیت‌های فرهنگی اعم از برگزاری
نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها، ملاقات‌ها، و غیره.

۱-۳. بخش تهیه و فراہم آوری منابع

آنچه در کتابخانه ملی به عنوان محمل اطلاعاتی جمع‌آوری می‌گردد از اهم وظایف این بخش است. در واقع توسعه و رکود منابع مورد نیاز بستگی به میزان فعالیت این بخش دارد.

اهم وظایف این بخش به قرار زیر است:

- تحویل منابع ارسالی از افراد حقیقی یا حقوقی؛
- پیگیری مستمر جهت اجرای قانون واسپاری و تحویل منابع از آن طریق؛

- تحویل منابع اهدایی و پیشنهاد لازم جهت انجام تشرک و قدردانی از آنان؛

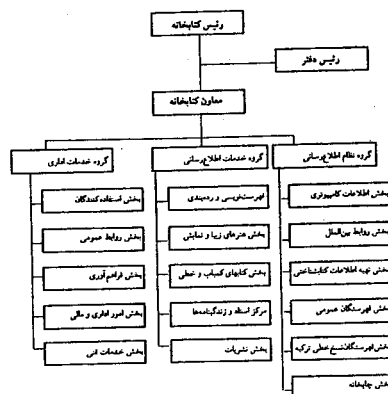
- انجام امور مربوط به مبادله منابع در داخل و خارج از کشور و انجام مکاتبات لازم جهت جلب همکاریهای آنان؛

- بررسی لیست منابع انتشاراتی خارج از کشور؛

- اقدام به خرید منابع خارج از کشور با عنایت به امکانات

- توزیع مازاد منابع اهدایی به کتابخانه‌های داخل کشور؛

- تهیه آمار عملکرد از فعالیت‌های انجام شده روزانه؛

از نظر تشکیلات ریاست کتابخانه ملی در سطح مدیرکل است که زیر نظر مستقیم وزیر فرهنگ انجام وظیفه می‌کند. اداره کتابخانه مستقیماً زیر نظر رئیس کتابخانه و معاون وی صورت می‌گیرد. معاون کتابخانه با هماهنگی مدیریت گروه‌های سه‌گانه وظایف کتابخانه را از طریق بخش‌های شانزده‌گانه به انجام می‌رساند. گروه‌های سه‌گانه و هریک از زیر مجموعه‌های آنها به قرار زیر است:

۱. گروه خدمات اداری

گروه خدمات اداری به تمام اموری که مربوط به مراجعان، روابط عمومی، خدمات فنی، امور کارکنان و فراهم آوری منابع است می‌پردازد و از پنج بخش زیر تشکیل یافته است.

۱-۱. بخش استفاده کنندگان

مراجعه کنندگان بعد از انجام فرایند مقرر ورود به کتابخانه جهت استفاده از منابع به این بخش مراجعه می کنند. کارکنان این بخش آنچه را که برای یک جوینده به عنوان راهنمایی لازم است در اختیار آنان قرار می دهند. از آن جمله می توان به اطلاعات مکتوب که حاوی چگونگی استفاده از کتابخانه است اشاره کرد. بیان نظام فهرست نویسی و رده بندی، چگونگی استقرار برگه ها در برگه دان و نحوه استفاده از کامپیوتر، عکس، اسلاید، نقشه، و مواد غیر مکتوب نیز از این جمله است و در نهایت مراجعان بر حسب مورد به سالن های مخصوص راهنمایی می شوند. در آخر هر روز عملکرد بخش به تفکیک نوع ارائه خدمات در دفاتر خاص ثبت می گردد.

۱-۲. بخش روابط عمومی

این بخش نقش روابط عمومی کتابخانه را بر عهده دارد که

۴-۱. بخش امور اداری و مالی

وظایف این بخش کماکان همان فرایندی را طی می‌کند که در تمام ادارات حاکم است، لذا به اختصار می‌توان به شرح زیر بسنده کرد.

- رسیدگی به وضع حقوقی کارکنان و انجام تغییرات لازم مطابق قوانین جاری؛

- رسیدگی به اموال و ثبت و ضبط آنها و تهیه لیست‌های صورت اموال؛

- رسیدگی به وضع رفاهی کارکنان؛

پیش‌بینی بودجه برای هزینه‌های جاری، خدمات، نگهداری، خرید، اجرای برنامه‌های فرهنگی، انتشارات و غیره...

۵-۱. بخش خدمات فنی

این بخش بر خلاف عنوان آن در نظام کتابداری ایران به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها اطلاق می‌شود که حاصل آن رفاه و آسایش مراجعان و کارکنان را فراهم می‌آورد. لذا می‌توان گفت تهیه و نگهداری کلیه ابزارها از اهم وظایف این بخش است. این ابزارها در کتابخانه ملی تنوع فراوان دارد؛ از جمله نگهداری ساختمان، تأسیسات، قفسه‌ها، برگه‌دانها، کامپیوترها اعم از مادر یا پایانه‌ها، کتاب‌برهای برقی، آسانسورها، دستگاههای چاپ، تکثیر، سیستم برق‌رسانی و ...

۲. گروه خدمات اطلاع‌رسانی

این گروه از پنج بخش به شرح زیر تشکیل گردیده است.

۱-۲. بخش فهرست‌نویسی و رده‌بندی

فهرست‌نویسی منابع چاپی بر اساس قواعد انگلو امریکن و رده‌بندی بر پایه دیویی انجام می‌گیرد. قابل ذکر است که هر دوی منابع ذکر شده به ترکی استانبولی ترجمه و منتشر شده است، لذا بدینوسیله مشکل عدم آشنایی به زبان خارجی، نظام سازماندهی را تحت شعاع قرار نمی‌دهد.

علاوه بر انجام فهرست‌نویسی و رده‌بندی بر پایه منابع ذکر شده سایر پیش‌بینی‌های لازم در نظر گرفته شده است که بتواند اطلاعات را به کامپیوتر داده و از طریق کلیدواژه‌هایی قابل بازیابی گردد. هم‌اکنون منابع از طریق اوس ال سی به طور پیوسته قابل بازیابی است، یا از طریق دیسک فشرده می‌تواند مورد استفاده مراکز داخل یا خارج قرار گیرد.

۲-۲. بخش هنرهای زیبا و نمایشی

این بخش آنچه را که مربوط به هنرهای زیبا و نمایشی می‌شود تهیه و نگهداری می‌کند و به طور گسترده در اختیار جویندگان قرار می‌دهد. از آن جمله می‌توان به موسیقی، پوستر، عکس و تابلوهای نقاشی و ... اشاره کرد. تابلوهای نقاشی نفیس عکس‌برداری شده و در اندازه‌های کوچک در نشریه‌هایی چاپ و منتشر گردیده است. ابتدا این نشریات در اختیار جوینده قرار می‌گیرد و چنانچه محقق نیاز به اصل آن تابلو داشته باشد شماره بازیابی که در زیر همان عکس چاپ شده است به وی کمک می‌کند تا اصل عکس یا تابلوی مورد نظر را بازیابی کند.

این آثار در مخازن خاصی با تعبیه درهای ایمنی نگهداری می‌شوند و کلیه مسائل ایمنی از جمله آتش‌سوزی، سرقت، تخریب ساختمان مدنظر قرار گرفته است.

۳-۲. بخش کتابهای خطی و نادر

این بخش فرایند مقرر برای ورود منابع خطی و نادر را به مخازن انجام می‌دهد و فهرست‌نویسی نسخ خطی را نیز بر عهده دارد. علاوه بر نسخ خطی کتابهای چاپی با الفبای عربی نیز به این بخش تحویل می‌گردد. کتابهای نادر و ارزشمند و اسناد، نامه‌ها، و کتب منتشر نشده از دیگر منابع این بخش هستند.

الگوی لازم برای فهرست‌نویسی و رده‌بندی این نوع آثار قبلاً تهیه شده و در اختیار بخش قرار گرفته است و رعایت این الگو به تهیه فهرستگان عمومی کمک فراوانی کرده است.

علاوه بر نسخ خطی به زبانهای اروپایی منابع خطی و نفیس به زبان فارسی، عربی و ترکی با الفبای عربی بیشترین آثار ارزشمند را به خود اختصاص می‌دهند. کارکنان این بخش برای شناخت این آثار نیاز مبرم به یادگیری زبان فارسی و عربی دارند. ضرورت این امر از پیش تشخیص داده شده و تعدادی از کارکنان، زبان فارسی را از طریق خانه فرهنگ ایران در آنکارا فرا گرفته‌اند. آشنایی به زبان فارسی و عربی به آنان کمک شایانی برای خواندن ترکی عثمانی با الفبای عربی کرده است. فهرستگان نسخ خطی حاوی مجموعه‌های مجزا در یک یا چند کتابخانه است که مجموع آنها تحت سرپرستی یک کتابخانه است. به عنوان مثال کتابخانه سلیمانیه دارای پنج کتابخانه وابسته به قرار زیر است:

- کتابخانه عاطف افندی

- کتابخانه کوپولو

- کتابخانه نور عثمانیه

- کتابخانه راغب پاشا

- کتابخانه حاجی سلیم آغا

مجموع نسخ خطی موجود در کتابخانه سلیمانیه و کتابخانه‌های وابسته به ۸۲۰۱۸ نسخه بالغ می‌گردد.

۴-۲. مرکز اسناد و زندگینامه‌های آتاتورک

این بخش مشخصاً در امر جمع‌آوری و سازماندهی و نگهداری کلیه آثار، کتب و اسناد مربوط به آتاتورک و تشکیلات اداری وی فعالیت دارد. جمع‌آوری و نگهداری زندگینامه‌ها نیز قسمت دیگری از فعالیت این بخش را شامل می‌شود. آثار گردآوری‌شده علاوه بر اینکه به عنوان منابع مطالعاتی در اختیار جویندگان قرار می‌گیرد گزیده‌ای از آنها نیز به مناسبت ایام خاص به نمایش گذارده می‌شود.

۵-۲. بخش نشریات ادواری

نشریات ادواری منتشرشده در داخل و نیز مجلات دریافتی از خارج کشور توسط این بخش تهیه و فرایند سازماندهی اعمال و سپس به مخزن مربوط تحویل می‌گردد. اطلاعات کتابشناختی این نشریات در کاربرگه‌های کامپیوتری تکمیل و به کامپیوتر داده می‌شود. تغیزات اعمال‌شده در انتشار نیز در کاربرگه‌ها درج می‌گردد از این رو تغییر نام نشریه یا زمان نشر و نظایر آن قابل بازیابی از طریق کامپیوتر است. آخرین شماره نشریات ادواری و روزنامه‌ها در قفسه‌های باز در سالن مطالعه به طور آزاد در دسترس استفاده‌کنندگان قرار دارد.

۳. گروه نظام اطلاع‌رسانی

این گروه با زیرمجموعه‌ای از شش بخش تشکیل یافته است و خاص‌ترین فعالیت آن جمع‌آوری و ارائه اطلاعات به کامپیوتر است که بتواند نیاز پژوهشگران را در داخل و خارج کشور از منابع کتابخانه ملی تأمین نماید. هریک از بخش‌های این گروه به شرح زیر است:

۱-۳. بخش اطلاعات کامپیوتری

نظارت بر ارائه اطلاعات به کامپیوتر و نگهداری سیستم

نرم‌افزاری، اصلاح یا تکمیل برنامه‌ها از طریق این بخش انجام می‌گیرد. هم‌اکنون کتابخانه ملی دارای یک کامپیوتر مادر و چندین ترمینال است که مراجعان با واسطه و یا بی‌واسطه قادر به بازیابی منابع موجود در کتابخانه هستند.

فکر ارائه خدمات کامپیوتری به سالهای ۱۹۵۰ برمی‌گردد در این سال قانونی وضع گردید که مقرر می‌داشت مرکزی باید تأسیس گردد که کلیه اطلاعات مربوط به علوم و فنون را در سطح ملی جمع‌آوری کند و با انجام فرایند لازم آن را برای پژوهشگران داخلی و خارجی قابل استفاده نماید و این وظیفه به عهده کتابخانه ملی گذاشته شد. ولی در آن سالها کتابخانه ملی از نظر بودجه، تجهیزات و ساختمان در وضعیت مناسبی قرار نداشت.

با انتقال کتابخانه ملی به ساختمان جدید مقدمات لازم برای انجام این مهم آغاز گردید و از سال ۱۹۸۷ طرح خودکارسازی کار خود را آغاز کرد. انجام این پروژه نیازمند مطالعات گسترده برای تعیین تکنولوژی نظام اطلاع‌رسانی و به کارگیری استانداردهای بین‌المللی بود. این کار در نهایت منجر به استقرار سیستم مادر در کتابخانه ملی گردید که امروزه از داخل و خارج از کشور قابل دسترسی است.

انواع خدمات کامپیوتری

الف. امکانات سی دی رام.

مجموعه‌ای از سی دی رام^۱های تهیه‌شده از خارج از کشور مورد استفاده جویندگان اطلاعات قرار می‌گیرد از جمله آنها می‌توان به بانک کتاب^۲، اریک^۳، فرهنگ آکسفورد^۴، پی‌سی سیگ^۵، سوشیو فایل^۶، مدلاین^۷، کتاب آمار سال^۸، چکیده روزنامه و کتابخانه زیست محیطی^۹، اشاره کرد این اطلاعات دائماً روزآمد می‌شوند.

ب. شبکه اطلاع‌رسانی

کتابخانه ملی جهت استفاده از اطلاعات جهانی و ارائه اطلاعات به جهانیان ارتباط دوسویه با اینترنت دارد و از طریق این شبکه در کوتاهترین مدت برای پژوهشگران داخلی خدمات ارائه می‌کند و نیز اطلاعات خود را از طریق آن شبکه به خارج از کشور می‌فرستد. کتابخانه ملی قادر است از منابع اطلاعاتی سایر کتابخانه‌ها که به اینترنت متصل هستند استفاده نماید.

ج. اپک ۱۰

برای دستیابی به پایگاه اطلاعاتی کتابخانه ملی که شامل رکوردهای کتابشناختی از مجموعه کتابخانه هاست می توان از طریق کامپیوتر شخصی مجهز به مودم و تلفن از هر کجای دنیا استفاده کرد. اتصال به این پایگاه از طریق ارتباط با تورپاک^{۱۱} و اینترنت امکان پذیر است.

پایگاه اطلاعات کتابخانه ملی ترکیه در ۱۸ اکتبر ۱۹۹۳ آغاز به کار کرد. این پایگاه علاوه بر موارد ذکر شده از طریق پایانه های مستقر در داخل کتابخانه نیز قابل استفاده است.

۲-۳. بخش روابط بین المللی

مطالعات امکانات بین المللی و ایجاد ارتباط بین کتابخانه ملی و مؤسسات مشابه در خارج از کشور از اهم فعالیت های این بخش به شمار می رود. تدوین برنامه های فرهنگی کتابخانه ملی و مبادله آن با مؤسسات خارج از کشور در رأس امور قرار دارد. مبادله انتشارات به تحقق این برنامه ها کمک شایانی می کند. ارتباط با سازمان هایی که کتابخانه ملی عضو آنهاست از جمله فعالیت های دیگر این بخش است. شرکت در کنفرانس های بین المللی و دعوت از سایر کشورها به مناسبت های خاص از طریق بخش روابط بین الملل صورت می پذیرد.

۳-۳. بخش تهیه اطلاعات کتابشناختی

این بخش کلیه اطلاعات کتابشناختی مربوط به انتشارات به زبان ترکی را انجام می دهد از جمله آن می توان به کتب و نشریات منتشره به زبان ترکی اشاره کرد که بر حسب مورد، اطلاعات کتابشناختی آنها در محمل های کتبی یا کامپیوتر وارد می گردد.

۴-۳. بخش فهرست عمومی

بخش فهرست عمومی مبادرت به تهیه، تدوین و انتشار دو نوع فهرست عمومی می کند: ۱) کلیه کتب منتشره در داخل کشور، ۲) فهرست عمومی مواد منتشره خارج از کشور که در داخل کتابخانه ملی موجود است.

۵-۳. بخش فهرستگان نسخ خطی

شماره ردیف در فهرستگان

شماره بازایی	شماره رده بندی
سرشناسه به زبان ترکی	آوانویسی سرشناسه به لاتین

عنوان نسخه به زبان اصلی نسخه

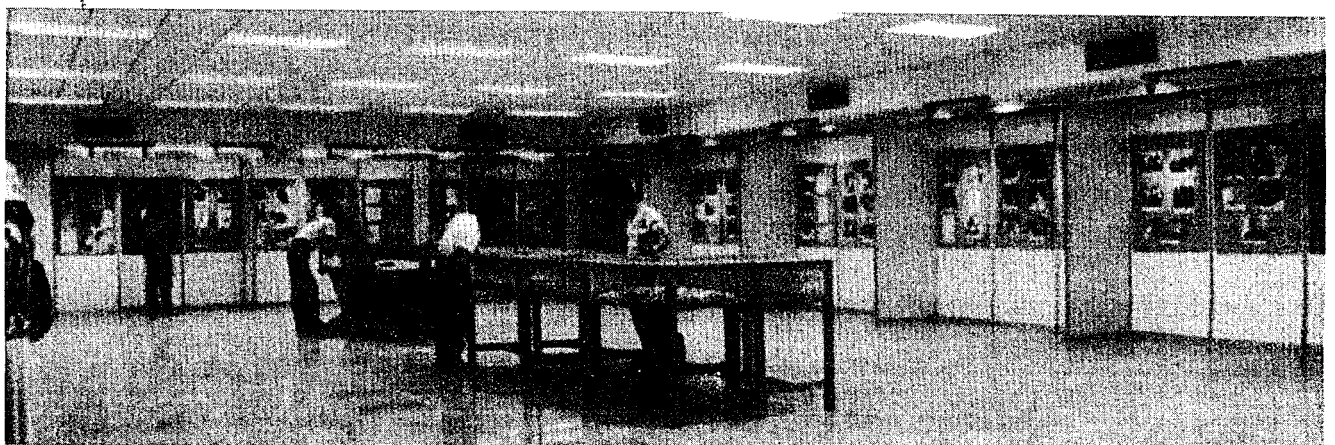
آوانویسی به لاتین

جمله آغازین نسخه به زبان اصلی

شروع زبان نسخه، نوع خط نسخه، رنگ خط، اندازه نسخه، اندازه نوشته های متن، تعداد سطرها، تعداد صفحات، تعداد برگ ها، نوع کاغذ، تاریخ کتابت، نام کاتب، مشخصات جلد نسخه، تذهیب، جنس روکش جلد، رنگ، نقش و قابی که کتاب در آن قرار می گیرد، جمله آخرین کتاب به زبان اصلی و سایر صفحات ...

۶-۳. بخش چاپخانه

چاپخانه کتابخانه ملی در طبقه پایین ساختمان قرار دارد و کلیه کارهای چاپی کتابخانه را اعم از سربرگ های مورد استفاده مکاتبات اداری، کاربرگ ها و کتابها را انجام می دهد. از زمان شروع عملیات اجرایی کنفرانس ایفلا کلیه بروشورها، کتابچه ها، مقالات، پوسترها و ... از طریق این چاپخانه صورت

گرفته است و این چاپخانه علاوه بر رفع نیاز کتابخانه ملی بسیاری از انتشارات وزارت فرهنگ را نیز چاپ و ارائه می‌کند. دستگاه چاپ از کیفیت بالایی برخوردار است و در کنار آن ماشین‌های صحافی، دوخت، و صفحه‌بندی نیز به کار گرفته شده است. این ماشین قادر است هر نوع کاغذ را در هر اندازه و تیراژ چاپ کند.

منابع کتابخانه

اول بار که هسته مرکزی کتابخانه ملی شکل گرفت، عدد منابع آن فزون بر ۸۰۰۰ نبود. در سال ۱۹۴۶ عدنان اتوکن تلاشهایی انجام داد و این مجموعه را به ۶۰۰۰۰ رساند.

کتابخانه ملی ترکیه از متأخرترین کتابخانه‌های ملی دنیاست و چگونگی تأسیس آن نسبت به سایر کشورها نیز تفاوت دارد. در بسیاری از کشورهای اروپایی کتابخانه‌هایی وجود داشتند که در طول زمان به نام کتابخانه ملی تغییر نام یافته بودند، بدین جهت مجموعه‌های خود را قبل از تغییر نام جمع‌آوری کرده بودند. اما در ترکیه این امر چنین نبود، بلکه کتابخانه جدیدی به نام کتابخانه ملی به طور مستقل پا به عرصه حیات نهاد. از این رو کتابخانه‌های دیگری که قدمت تاریخی زیادی داشتند بر استقلال خود تأکید کرده و در افزایش منابع کتابخانه ملی تمکین نکردند. از آن جمله است کتابخانه سلیمانیه که مالک بیش از یکصد و چهارده هزار منبع و نسخه خطی و کمیاب است.

بسیاری دیگر از مجموعه‌های قدیمی، نفیس، خطی صورت وقف به خود گرفته‌اند. لذا جابه‌جایی آنها با مانع شرعی مواجه می‌گردید از این رو علی‌رغم گذشت نیم قرن کتابخانه ملی مالک بیش از بیست هزار نسخ خطی نگردید که آن هم از راه خرید، اهدا، وقف جمع‌آوری شده است.

از سال‌های ۱۷۲۹ که ماشین چاپ وارد ترکیه شد تا سال ۱۹۲۸ کلیه آثار چاپی با الفبای عربی انجام می‌گرفت. در سال ۱۹۲۸ به موجب قانون الفبای لاتین جایگزین الفبای عربی گردید. تغییر خط و ویژگیهای تاریخی این سرزمین موجب شده است که منابع مکتوب صور گوناگونی داشته باشند از جمله:

۱. آسیای صغیر سرزمین مادری ترکها نبوده است لذا اولین منابع مکتوب متعلق به اقوام و زبانهای دیگر بوده است و این منابع به دست نسل‌های بعدی رسیده بود.

۲. تسلط ترکها بر این منطقه و دنیای اسلام و به تبع آن نفوذ فرهنگ و الفبای عربی موجب گردید که آثار مکتوب با الفبای عربی به کتابت در آیند.

۳. به تبع گسترش اسلام در این منطقه زبان عربی به عنوان زبان مذهبی و تحقیقات علوم دینی در این سرزمین گسترش یافت.

۴. زبان فارسی برای مدتهای مدید در این سرزمین رواج داشت و دایره گسترش آن از خلیج بنگال تا مرزهای شبه جزیره بالکان گسترش پیدا کرده بود لذا بسیاری از آثار باستانی مزین به نظم و نثر شیوای فارسی بوده و هستند و آثار مکتوب به زبان فارسی فراوانی از قدیم بوده و هست.

۵. در سال ۱۹۲۸ به موجب قانون الفبای کتابت از عربی به لاتین تغییر پیدا کرد و غرض از این حرکت به اصطلاح همان ترکیه نوین بوده است، اما با این امر خط بطلان به هویت فرهنگی، تاریخی، اسلامی و ملی مردم ترک در آسیای صغیر کشیده شد و در نتیجه مردم امروز ترکیه بجز اندکی پژوهشگر با گذشته تاریخی خود کاملاً بیگانه هستند مگر رشته باریک فرهنگ شفاهی که هویت این ملت را به صورت کم‌رنگ در خود حفظ کرده است.

طبق آخرین آمار مجموع منابع کتابخانه ملی عدد ۱,۲۳۸,۲۱۰ را نشان می‌دهد که به تفکیک منابع به قرار زیر است:

- کتاب ۹۱۹۱۳ جلد؛

- نشریات ادواری ۲۳۳۶۸۴ نسخه شامل مجله، روزنامه، بولتن، سالنامه و غیره؛

- مواد غیرکتابی ۸۴۶۱۳ قلم شامل پوستر، نقشه، مواد موسیقی، دیسک، کاست و غیره.

شمار کتابهای چاپی ترکی با الفبای عربی عدد ۵۰۰۰۰ را نشان می‌دهد که مربوط به دوره ۱۷۲۹ الی ۱۹۲۸ است.

حدود ۲۰۰۰۰ نسخ خطی و کتابهای کمیاب وجود دارد که از طریق اهدا و خرید جمع‌آوری شده است.

ارائه خدمات

کتابخانه ملی ترکیه به تمام اقشار جامعه به طور رایگان خدمات ارائه می‌کند. از این رو شماره استفاده‌کنندگان رو به فزونی بوده و کتابخانه را وادار به وضع مقررات محدودکننده کرده است. از جمله این محدودیت‌ها میزان تحصیلات است

که موجب می‌شود شمار زیادی از علاقه‌مندان را از ورود به کتابخانه ملی محروم سازد. حداقل میزان تحصیلات برای عضویت در کتابخانه دانشجو بودن است و برای افشار جامعه حداقل، تحصیلات لیسانس در نظر گرفته شده است. شمار زیادی از آحاد جامعه که دانش‌آموزان هستند از خدمات کتابخانه ملی محروم می‌مانند. خانم آلتین آی سرنیکلی رئیس کتابخانه ملی در این باره می‌گوید:

دانش‌آموزان قشر فعال و آینده‌سازان کشور، همیشه این سؤال را می‌کنند که مگر اسم این کتابخانه ملی نیست؟ مگر ما جزو این ملت نیستیم؟ چرا ما را از ورود به کتابخانه منع می‌کنند؟

وی در پاسخ به این سؤال حق را به آنان می‌دهد و اضافه می‌کند که از محروم شدن این قشر از خدمات کتابخانه متأثر و متأسف است، ولی کمبود جا موجب این محدودیت شده است و آرزو می‌کند که ای کاش این مشکل را نداشتند.

کتابخانه ملی همه‌روزه از ساعت ۹ تا ۲۱ در طول هفته دایر است. روزهای آخر هفته (شنبه و یکشنبه) از ساعت ۹/۳۰ تا ۱۸/۳۰ خدمات ارائه می‌کند.

کتابخانه ملی در تاریخ هفتم شهریور ۱۳۷۴ مورد بازدید نگارنده قرار گرفت با اینکه در این تاریخ دانشگاهها هنوز گشایش نیافته بودند ولی سالن مطالعه عمومی از مطالعه‌کنندگان قابل ملاحظه‌ای برخوردار بود. شاید دلیل این اقبال را در کنار احساس رضایت مراجعه‌کنندگان از برآورده شدن نیازشان با امکانات رفاهی هم جست که برای آنان فراهم شده است، از این جمله کافه تریایی که می‌تواند اغذیه و اشریه ساده‌ای را برای تغذیه و رفع خستگی آنان فراهم سازد و محیط مصفای کتابخانه در ایجاد آرامش تأثیر محسوسی دارد.

سالن‌های مطالعه

معماری ساختمان به گونه‌ای انجام گرفته است که در آن به نسبت نیاز مراجعه‌کنندگان سالن‌های ویژه‌ای در نظر گرفته شده است. به عنوان مثال سالن مطالعه عمومی بزرگترین سالن کتابخانه است و در عوض سالن موسیقی از مساحت کمتری برخوردار است. جهت آشنایی اجمالی به شرح مختصر آنها بسنده می‌کنیم.

۱. سالن مطالعه عمومی

این سالن با گنجایش ۳۶۰ نفر بزرگترین سالن مطالعه

کتابخانه است. تمام مساحت سالن به اشغال میز و صندلی درنیامده است و فضای بسیاری خالی از میز و صندلی است که آرامش بیشتری به فضا می‌دهد. میزهای تعبیه‌شده عموماً یک طرفه هستند و در بالای آنها لامپ‌های فلورسنت تعبیه شده است که نور مورد نیاز مطالعه‌کننده را فراهم می‌کند. میزهای یک طرفه از پراکندگی افکار جلوگیری کرده و به تمرکز حواس کمک می‌کند، در حالیکه این رفاه در میزهای دوطرفه مهیا نیست.

در اطراف سالن برخی کتب مرجع به صورت قفسه باز در اختیار مطالعه‌کنندگان قرار دارد. نور طبیعی و ارتفاع سالن و دستگاه‌های تهویه هوا مطابق نیاز پیش‌بینی شده است به طوری که علی‌رغم وجود تعداد کثیری مطالعه‌کننده هوای مطبوع و نور کافی و فضای باز فراهم است.

۲. سالن مرجع عدنان اتوکن

به یاد و احترام عدنان اتوکن بنیانگذار کتابخانه ملی سالن مرجعی به نام وی اختصاص داده شده است که گنجایش ۲۵۰ نفر مراجعه‌کننده را دارد. عموم مراجعه‌کنندگان این سالن را محققان و نیازمندان کتب مرجع تشکیل می‌دهند. در این سالن کلیه کتب مرجع جمع‌آوری شده است و به صورت قفسه باز در اختیار جویندگان قرار می‌گیرد. کتابها پس از استفاده بر روی میزها ترک می‌شوند. راهنمای مرجع و کارکنان آشنا به مراجع به راهنمایی نیازمندان می‌پردازند.

۳. سالن مطالعه نشریات

سالن نشریات از نظر وسعت، فضای قابل ملاحظه‌ای دارد و در آن واحد پذیرش بیش از ۵۰ نفر را میسر می‌سازد. در این سالن علاوه بر تعبیه میزهای مطالعه مبله‌ای راحتی نیز تعبیه شده است که مورد علاقه برخی علاقه‌مندان و نیازمندان است. در قسمتی از سالن میز مخصوص راهنما و تحویل نشریات قرار دارد که متصدی امر، خدمات لازم را ارائه می‌کند. در فضای خاصی از این سالن جایگاه خاص روزنامه‌ها قرار دارد که قادر به نگهداری ۶۴ روزنامه است و هر روز، روزنامه‌های جدید جایگزین روزنامه‌های قبلی می‌گردد. در این میان آخرین شماره‌های نشریات ادواری نیز به طور آزاد در اختیار مطالعه‌کنندگان قرار می‌گیرد.

۴. سالن مطالعه نقشه‌ها

نوع ارائه خدمات و فراهم‌آوری امکانات لازم برای مطالعه

نقشه‌ها با سایر منابع تفاوت دارد. هر این کتابخانه به ویژگی خاص نگهداری و ارائه خدمات نقشه‌ها توجه شده است، بدین منظور سالن مخصوصی با گنجایش حدود بیست و چهار نفر جهت مطالعه نقشه‌ها در نظر گرفته شده است. سالن‌های مطالعه در این کتابخانه هرکدام متناسب با نوع ارائه خدمات مهیا شده است و تفاوت بارز سالن مطالعه نقشه از دیگر سالن‌ها در این است که میزهای مطالعه انفرادی با اندازه‌های مورد نیاز تعبیه شده است تا بتوان نقشه‌ها را به آسانی بر روی آن پهن کرد. وسایل جغرافیایی و نقشه‌خوانی جهت استفاده و تسهیل در مطالعه نقشه در دسترس قرار دارد و انواع اطلس‌ها، نقشه‌ها و کره‌های جغرافیایی، دوربین‌های نقشه‌برداری به طور آزاد در اختیار مراجعان قرار دارد.

تعبیه شده است و مقابل هر صندلی در روی میز میکروفنی قرار دارد که با فشار دکمه، شخص می‌تواند با مسئول سالن ارتباط برقرار کند. میز مخصوص مسئول سالن در انتهای این میز پیوسته قرار دارد که کتاب‌های گویا (نوار) نیز در دسترس وی قرار دارد. مسئول سالن با عنایت به درخواست مراجعان نوار خاصی را که از کتاب خاصی پر شده است در ضبط قرار می‌دهد و مراجعه‌کننده از طریق گوشی موفق به شنیدن مطالب کتاب مورد نظرش می‌گردد.

مسئول این قسمت خود فردی نابینا است و از ایجاد ارتباط با همسانان خود به گرمی استقبال می‌کند. وی دارای اطلاعات وسیع در خصوص انواع کتابهای گویا بوده و در تکمیل مجموعه بخش ساعی است.

۵. سالن مطالعه ابوعلی سینا

سالن ابوعلی سینا دارای گنجایش پذیرش سی نفر مطالعه‌کننده است. در این سالن آثار کمیاب و نسخ خطی مورد مطالعه قرار می‌گیرد. بسیاری از آثار ابوعلی سینا و موضوعات مرتبط با تحقیقات وی در این سالن جمع‌آوری شده است. عمده مراجعه‌کنندگان این سالن از محققانی هستند که علاقه به تحقیق علوم قدیمی دارند.

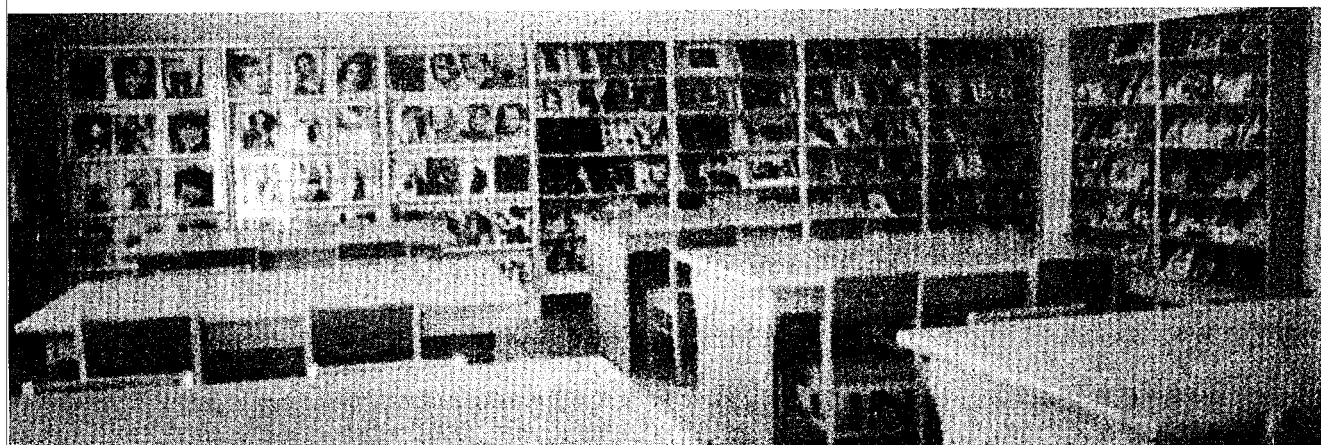
۶. سالن افراد ناتوان

سالن ویژه‌ای برای افراد ناتوان در این کتابخانه در نظر گرفته شده است که عمدتاً مراجعان آن را افراد نابینا تشکیل می‌دهند. این سالن خیلی هم وسیع نیست ولی گنجایش ارائه خدمات را برای دوازده نفر مهیا می‌سازد. در وسط این سالن میز پیوسته‌ای وجود دارد که در هر طرف آن شش صندلی

۷. سالن موسیقی

موسیقی در فرهنگ‌ها جایگاه ویژه‌ای دارد. در برخی از ایالات هند چنانچه کسی آشنایی با موسیقی نداشته باشد وی را تعلیم‌دیده به حساب نمی‌آورند. میزان و ارزش موسیقی جایگاه آن را در اجتماع تعیین می‌کند و به تبع آن امکانات خلق می‌شود.

کتابخانه ملی ترکیه دارای سالنی است که گنجایش شانزده نفر را دارد. برای افراد مراجعه‌کننده مبلمان راحتی در نظر گرفته شده است که مجهز به کانال‌های موسیقی است. شخص بر حسب علاقه موسیقی موردنظر را از میان کانال‌های دایر انتخاب و از طریق گوشی دریافت می‌دارد و در صورت خالی بودن کانال تقاضای موسیقی موردنظر را می‌کند و مسئول بخش موسیقی، درخواست وی را در حد امکانات موجود پاسخ می‌دهد.

۸. نمایشگاه

سالنی با مساحت سیصد مترمربع امکان برپایی نمایشگاهها را در ایام خاص یا بر حسب مورد میسر می‌سازد. وسایل و امکانات لازم جهت نصب پوستر و نورپردازی مهیاست و سالن انعطاف لازم را برای غرفه‌بندی به صورت مختلف دارد. سیستم نور و امکان فیلم‌برداری از دیگر پیش‌بینی‌های این سالن است.

۹. سالن یونس امرء

یونس امرء از شعرای قرن سیزدهم ترکیه است که نام وی بر سردر سالن همایش هنرمندان نقش بسته است. این سالن با گنجایش شصت نفر پذیرای ملاقات‌ها و همایش‌ها و اجرای کنسرت هنرمندان است. البته این سالن جنبه عمومی نداشته و اختصاص به هنرمندان دارد که ملاقات‌ها، بحث‌ها و هر نوع ارتباط گروهی را می‌توانند در آنجا برپا کنند.

۱۰. سالن سخنرانی

این سالن با استقرار دویست و شصت صندلی، سن، سیستم نورپردازی و توزیع صدا و فراهم آوردن امکانات فیلم‌برداری به منظور برپایی سخنرانیها ایجاد گردیده است، سقف بلند و سیستم معماری نشان‌دهنده این است که این سالن با همین هدف در بدو احداث بنا در نظر گرفته شده است. به کارگیری سیستم ترجمه همزمان به زبانهای مختلف از دیگر امکانات این سالن است.

۱۱. موزه کتاب

سالنی نه چندان بزرگ ولی با اسلوبی خاص به موزه کتاب اختصاص داده شده است. دیوارهای اطراف با چوب آذین‌بندی شده و از ارتفاع ۹۰ سانتی متری از کف به ارتفاع یک متر شیشه تعبیه شده است که منابع نمایشی در پشت آن قرار می‌گیرد و در قسمت بالای شیشه لامپ‌های فلورسنت نصب گردیده است که نور لازم را فراهم می‌کند.

کتابهای قدیمی، نسخ خطی، اسناد، فرامین نفیس و کم‌نظیر به طور دائم در این موزه نگهداری می‌شود. علاوه بر آن در کف موزه نیز قفسه‌های خاصی که قسمت بالای آن شیشه تعبیه شده است وجود دارد و در زیر شیشه‌ها جایگاه خاصی وجود دارد که کتاب یا اسناد و نفایس به نمایش گذاشته

می‌شود. در موارد خاص و ایام نمایشگاهی تعداد کتابها و منابع نفیس نمایشی افزایش پیدا می‌کند.

انتشارات کتابخانه ملی

همان طوری که قبلاً توضیح داده شد کتابخانه ملی دارای تجهیزات پیشرفته ماشین چاپ است و چاپخانه آن به طور دائم مشغول چاپ انواع درخواستهای کتابخانه ملی و وزارت فرهنگ است. در این میان کتابها، بروشورها، پوسترها و سایر موارد درخواست در قطع و اندازه‌های مختلف چاپ می‌شود. برخی از انتشارات کتابخانه در راستای اهداف خود به قرار زیر است:

۱. انتشار کتابشناسی‌ها

کتابخانه ملی به طور مستمر برای کنترل کتابشناختی مبادرت به انتشار کتابشناسی می‌کند. این کتابشناسی‌ها شامل کتابشناسی ترکیه^{۱۲} و کتابشناسی مقاله‌های مندرج در نشریات ادواری ترکیه^{۱۳} و کتابشناسی موضوعی و اشخاص است.

علاوه بر کتابشناسی‌های فوق، کتابخانه ملی مبادرت به انتشار کتابشناسی انتشارات دولتی از سالهای ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۱ کرده است و نیز کتابشناسی روزنامه‌های برگزیده را در بین سالهای ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۱ تدوین و منتشر ساخته است.

کتابشناسی ترکیه و کتابشناسی مقاله‌های منتشره در نشریات ادواری مطابق ویرایش بیستم دیوئی انجام گرفته است و علاوه بر ارائه در قالب چاپی، بر روی نرم‌افزار نیز از سال ۱۹۸۹ قابل دسترسی است. فهرست توصیفی این کتابشناسی‌ها بر اساس قوانین انگلو امریکن ۲ تنظیم شده و شامل کلیه مواد انتشاراتی می‌شود که از طریق قانون واسپاری تحویل کتابخانه ملی می‌گردد.

تدوین کتابشناسی ترکیه از سال ۱۹۵۵ آغاز گردید، ولی تا سال ۱۹۸۱ هیچ‌گاه به طور منظم انتشار نیافت، ولی بر اثر توجه و مساعی از سوی کتابخانه از سال ۱۹۸۱ تاکنون به طور منظم منتشر شده است.

کتابشناسی مقاله‌ها نیز از سال ۱۹۵۲ آغاز گردید ولی سرنوشتی مشابه کتابشناسی ترکیه داشته است. لیکن از سال ۱۹۸۶ به طور منظم انتشار یافته است.

کتابشناسی مقاله‌ها شامل نشریاتی می‌شود که مطابق قانون واسپاری به کتابخانه ملی تحویل می‌گردد. علاوه بر

نشریات فوق از سال ۱۹۹۲ مقاله‌های ارائه شده در کنگره‌ها، کنفرانس‌ها و نیز کلیه قوانین، مقررات، احکام، بخشنامه‌ها، و استانداردها که در روزنامه‌های رسمی چاپ و منتشر می‌شوند در این کتابشناسی می‌آید.

۲. انتشار فهرستگان

فهرستگان عمومی نسخ خطی

تهیه این فهرستگان از سال ۱۹۷۸ آغاز گردیده است و اطلاعات کتابشناختی نسخ خطی یا کتب نادر موجود در کتابخانه‌ها و موزه‌هایی که تحت اداره وزارت فرهنگ هستند تدوین و منتشر می‌گردد. شمار مجلدات این فهرستگان تا کنون به ۱۷ جلد رسیده است.

فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی

فهرست‌برداری از نسخ خطی کتابخانه ملی از سال ۱۹۸۷ آغاز شده است و تاکنون چهار جلد از آن چاپ و منتشر شده است.

فهرستگان عمومی کتابهای ترکی با الفبای عربی

این فهرستگان شامل کلیه کتبی است که با الفبای عربی به زبان ترکی نوشته شده است. تاکنون چهار مجلد از این فهرستگان چاپ و منتشر گردیده است. دامنه عملیاتی این فهرستگان شامل ۱۵۷ کتابخانه عمومی می‌گردد که در سراسر کشور پراکنده هستند.

فهرستگان عمومی کتابهای خارجی موجود در کتابخانه‌های ترکیه

این فهرستگان که به صورت کامپیوتری تهیه شده اطلاعات خود را از سازمانها و کتابخانه‌های تحقیقاتی و انستیتوهای آموزشی دریافت و وارد کامپیوتر می‌کند و هم اکنون نیز در حال انجام است. بازایی اطلاعات این فهرستگان از طریق رایانه امکان‌پذیر است.

۳. انتشار انگلو امریکن ویرایش دوم

فهرست‌نویسی کتابخانه ملی بر اساس قوانین انگلو امریکن صورت گرفته است و ویرایش جدید این کتاب با

اصلاحاتی که برای انتشارات ترکیه مناسب باشد ترجمه و منتشر شده است و هم‌اکنون کار فهرست‌نویسی در کلیه کتابخانه‌ها بر اساس ترجمه ترکی آن انجام می‌گیرد و این امر به یک‌دستی محصول کمک می‌کند.

۴. انتشار ویرایش بیستم دیویی

این کتاب که در ترکیه به DOS 20^{۱۴} معروف است اساس نظام رده‌بندی کتابخانه ملی را تشکیل می‌دهد، ترجمه این کتاب به زبان ترکی از سال ۱۹۹۱ آغاز گردید در سال ۱۹۹۳ پایان پذیرفت. چاپ و انتشار این کتاب کمک شایانی به تسهیل و یکدستی فهرست‌نویسی کرده است.

تحقیق و توسعه

در گذشته به دلیل محدودیت مکان کتابخانه، کمبود بودجه و نیروی انسانی متخصص ارائه خدمات به ویژه برای محققان به صورت سنتی یعنی ارائه اصل کتاب یا نشریه انجام می‌گرفت. شیوه بازایی به صورت دستی بوده و علاوه بر محدودیت، خالی از اشکال هم نبوده است. انتقال کتابخانه ملی به ساختمان جدید و امکان به کارگیری نیروی انسانی متخصص، تجهیزات، مکان مناسب و بودجه کافی دامنه فعالیت را وسعت داده و موجب گردیده که طرحهایی که امکان ارائه خدمات را به صورت گسترده‌تر میسر می‌ساخت در اولویت قرار گیرد. این امر موجب گردید که کتابخانه از یک طرف اطلاعات خود را مطابق با استانداردهای بین‌المللی تدوین کند و از طرف دیگر امکان استفاده از تکنولوژی، آن را به مرکز شبکه اطلاع‌رسانی تبدیل کند، و در این راستا طرحهایی چند در اولویت قرار گرفت.

خودکارسازی

طرح خودکارسازی در میان سایر پروژه‌ها از اولویت خاصی برخوردار گردیده است و هم‌اکنون نیز در جریان است. چنانچه این طرح کامل گردد کتابخانه ملی را به هسته مرکزی شبکه اطلاع‌رسانی تبدیل خواهد کرد و قادر خواهد بود که یک نظام هماهنگی بین کلیه مراکزی که دارای سیستم خودکارسازی هستند ایجاد نماید.

تاکنون اطلاعات توصیفی بیش از پانصد هزار کتاب، نشریه، پوستر، تمبر و مواد غیرکتابی به کامپیوتر داده شده

است.

از سال ۱۹۹۱ پروژه تورک مارک در دست اجرا قرار گرفته است و پیش‌بینی لازم برای استفاده از کاراکترهای ویژه برای زبان ترکی انجام شده است.

نیروی انسانی

با عنایت به نمودار سازمانی که شرح آن قبلاً گذشت در حال حاضر کتابخانه ملی دارای ۲۰۳ نیروی انسانی است که در مسئولیت‌های مختلف توزیع شده‌اند. جدول زیر پراکندگی نیروی انسانی کتابخانه را به تفکیک مدرک تحصیلی نشان

جدول ۱. پراکندگی نیروی انسانی کتابخانه

کارشناس کتابداری	۳۴ نفر	۱۶/۷ درصد نسبت به کل
فوق دیپلم	۵۹ نفر	۲۹/۱ درصد نسبت به کل
تحصیلات متوسطه	۶۴ نفر	۳۱/۵ درصد نسبت به کل
سیکل یا معادل	۲۹ نفر	۱۴/۳ درصد نسبت به کل
تحصیلات ابتدایی	۱۷ نفر	۸/۴ درصد نسبت به کل
جمع	۲۰۳	۱۰۰ درصد نسبت به کل

می‌دهد مقایسه نیروی انسانی شاغل در کتابخانه در بین سالهای ۱۹۹۰ و ۱۹۹۵ نشان می‌دهد که کتابخانه با رشد کمی

و کیفی نیروی انسانی مواجه بوده است به طوری که تعداد کل افراد شاغل در سال ۱۹۹۰ رقم ۱۷۶ نفر را نشان می‌دهد. در حالیکه این رقم در سال ۱۹۹۵ به ۲۰۳ نفر رسیده که با افزایش ۱۵/۴ درصد رشد کمی مواجه بوده است. این رقم به تفکیک مدرک تحصیلی به قرار زیر است:

جدول ۲. نیروی انسانی کتابخانه به تفکیک مدرک

کارشناس رشته کتابداری	۱۷/۳ درصد رشد
فوق دیپلم	۸۴/۴ درصد رشد
دیپلم	۳۳/۳ درصد رشد
سیکل یا معادل	۹۳/۳ درصد رشد
تحصیلات ابتدایی	۶۷/۳ درصد رشد منفی

جدول فوق نشان می‌دهد که کتابخانه در تمام مقاطع تحصیلی به جز تحصیلات ابتدایی با رشد مواجه بوده است، در حالیکه نسبت نیروی انسانی شاغل با مدرک تحصیلی ابتدایی در سال ۱۹۹۰ به سال ۱۹۹۵، ۶۷/۳ درصد کاهش را نشان می‌دهد و این امر نشان‌دهنده بهبود کیفیت نیروی انسانی است.

یادداشتها

1. CD-ROM
2. Book Bank
3. Eric
4. The Oxford Dictionary
5. PC-SIG
6. Sociofile
7. Medline
8. International Static Yearbook
9. Environmental Library
10. Online Public Access Catalogue
11. TURPAK
12. Türkiye Bibliyografyasi (TB).
13. Türkiye Makaleler Bibliyografyasi (TMB).
14. Dewey Onlu Sınıflama=DOS

* نوشته حاضر حاصل بازدید نگارنده از کتابخانه ملی ترکیه در شهریورماه سال ۱۳۷۴ بوده است.

